

Jaarverslag 2010

Duidelijke keuzes

Uitgave

Naktuinbouw

Roelofarendsveen, april 2011

Redactie

Alfred Klaver & Bernanda Groot Nibbelink

team Communicatie & Opleidingen

Ontwerp

studio@arnogeels.nl - Den Haag

Bestuurszaken	3	Duidelijke keuzes, voorzitter bestuur Naktuinbouw
	4	Toelichting ministerie van EL&I
	5	Profiel Naktuinbouw
	6	Bestuurlijke activiteiten
	7	Samenstelling besturen
	8	Samenstelling directie en management

Werkzaamheden	10	Keuringen Algemeen
	11	Keuringen Bloemisterijgewassen
	12	Keuringen Boomkwekerijgewassen
	13	Keuringen Groentegewassen
	14	Fytosanitaire inspecties
	16	Laboratoria
	18	Rassenonderzoek

Ondersteunend	21	Internationale projecten
	22	Communicatie
	23	Opleidingen
	24	Informatisering

Kengetallen	26	Personeelsaangelegenheden
	27	Financieel overzicht

Duidelijke keuzes

Ir. H.J.L.J. (Henk) Lange,
Voorzitter bestuur Naktuinbouw

Naktuinbouw is een zelfstandig bestuursorgaan (ZBO), op armlengte van de overheid opererend met de drie kenmerkende functies van de ZBO: zelfstandigheid, besturen en uitvoeren.

In de besturing van Naktuinbouw werken het Stichtingsbestuur, de Sectorbesturen, Adviescommissies en deelnemersvertegenwoordigingen nauw samen. Daarmee worden bedrijfsgenoten rechtstreeks betrokken bij de koers van Naktuinbouw. De missie van Naktuinbouw is het afgelopen jaar opnieuw geformuleerd. Het meerjarenplan 2011-2015 beschrijft hoe deze handen en voeten krijgt en de jaarplannen van de drie primaire afdelingen van Naktuinbouw (Keuringen, Laboratoria en Rassenonderzoek) laten zien hoe dat in de praktijk uitpakt.

Naktuinbouw opereert, op basis van het wettelijk kader in de Zaaizaad- en plantgoedwet, als 'uitsluitend belast met openbare taken', zonder betrokkenheid of belang bij andere taken of bedrijvigheid. De onafhankelijkheid van het zelfstandig bestuursorgaan is de kernwaarde van Naktuinbouw. Zij reikt tot aan de keurmeester bij de individuele keuringsbeslissing. Onafhankelijkheid raakt zowel de besturing als het dagelijkse werk waar dit aspect, vrij van beïnvloeding, wordt afgedekt door de accreditaties afgegeven door de Raad voor Accreditatie op de drie operationele onderdelen.

Het 'orgaan' Naktuinbouw staat er voor opgesteld om het takenpakket effectief en doelmatig uit te voeren. De effectiviteit stelt hoge eisen aan de uitvoeringsorganisatie. Dit brengt kosten met zich mee, mede door de stapeling van voorgeschreven kwaliteitssystemen. Op de doelmatigheid van de organisatie zien het Stichtingsbestuur en de drie sectorbesturen toe. Het nog eens op overzichtelijke wijze in een overzicht plaatsen van het pakket werkzaamheden van Naktuinbouw leidde tot het doorspreken ervan met de stakeholders Anthos, Plantum NL, LTO (vakgroep boomteelt) en met een breed samengestelde delegatie van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I).

De systemen die Naktuinbouw samen met de sector ontwikkelde – Naktuinbouw Select Plant, Naktuin-

bouw Elite, NAL en GSPP – stonden op 24 september bij de viering van het 25-jarig jubileum van directeur ir. J.E.M. (John) van Ruiten in het brandpunt van de belangstelling.

Deze systemen zijn troefkaarten voor de ambities van het ministerie van EL&I, zoals geformuleerd in het regeerakkoord van het kabinet Rutte. Dat zijn: minder overheid en meer verantwoordelijkheid bij de burger en (daarmee ook) de onderneming. Deze keuze komt voort uit het besef dat de overheid niet alles zelf hoeft te doen, een gedachte die op het terrein van teeltmateriaal bepaald nog geen gemeengoed is in de EU. Toch biedt deze visie kansen voor het meer door de overheid gebruikmaken van door bedrijven zelf uitgevoerde fyto-sanitaire beoordelingen en kwaliteitscontroles.

Naktuinbouw kiest voor een toekomst van 'samen'. Zij wil zich krachtig inzetten voor het op gang gekomen proces van samenwerking tussen de vier keuringsdiensten in de plantaardige sector.

Naktuinbouw is opgericht om 'in dienst van kwaliteit' te staan. Deze toewijding aan teeltmateriaal zou niet mogelijk geweest zijn zonder de vele bedrijfs-genoten die hun inzet en denkracht inzetten voor de besturing en zeker niet zonder de medewerkers van Naktuinbouw. Aan de bestuurders/vakgenoten en aan de medewerkers is Naktuinbouw veel dank verschuldigd.

Onderlinge afstemming is onontbeerlijk

In het afgelopen jaar vroeg de Oost-Aziatische boktor in de afstemming met het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie (EL&I) om veel aandacht. Het was alle hens aan dek. Alle hiernaast geschetste goede contacten bleken er mede toe te leiden dat we met elkaar de schade voor onze exportpositie binnen de perken konden houden.

In 2010 ging het niet alleen om de boktor, ook een aantal bepalingen van een nieuwe wet werden van kracht, die de verhoudingen tussen zelfstandige bestuursorganen en de Rijksoverheid regelen. De verantwoordingsplicht aan Rijksoverheid en Tweede Kamer zijn aanzienlijk toegenomen.

Het werk van Naktuinbouw bestaat voor een belangrijk deel uit het uitvoeren van taken die in of bij wet door de minister van EL&I zijn opgedragen. Om die wettelijke taken goed uit te voeren volstaat het niet in de wet of in een overeenkomst wat opdrachten vast te leggen. De manier waarop dat werk door Naktuinbouw wordt uitgevoerd vraagt het gehele jaar door om nauwe afstemming tussen Naktuinbouw en het ministerie van EL&I.

Voor de geregistreerde bedrijven van Naktuinbouw is deze noodzakelijke samenwerking tussen de beide organisaties niet dagelijks zichtbaar. Dat is ook goed, want voor hen telt alleen dat Naktuinbouw haar werk goed en zo efficiënt mogelijk doet. Het geregistreerde bedrijf moet op Naktuinbouw kunnen vertrouwen. Bij gelegenheid van dit jaarverslag wil ik iets meer zicht geven op die samenwerking van Naktuinbouw en het ministerie.

Vanzelfsprekend zijn er de formele contacten van bestuur en directie van Naktuinbouw met de top van het ministerie; dat krijgt structureel vorm in een halfjaarlijks gesprek waarin Naktuinbouw met de Directie Agroketens en Visserij (AKV) van EL&I om de tafel zit en zijn plannen voorlegt en inzicht geeft in de resultaten van de voorbije periode. Hier praat AKV Naktuinbouw ook bij over nationale en Europese ontwikkelingen in politiek en wetgeving. Verder komen van beide partijen de zorgen en pro-

blemen op tafel over alles wat samenhangt met beleidsvorming en uitvoering ten aanzien van de aan Naktuinbouw opgedragen taken. In aanvulling op dit gestructureerd overleg weten bestuur en directie van Naktuinbouw én de top van het ministerie elkaar te vinden als daartoe aanleiding ontstaat.

Maar er zijn heel wat meer contacten nodig om alles soepel te laten verlopen.

Over de inhoud van de taakuitvoering, interpretatie van Europese regelgeving zijn er veelvuldig contacten met beleidsmedewerkers van EL&I. De belangrijkste is de Sectormanager Uitgangsmateriaal van AKV.

Hij is ook het eerste aanspreekpunt bij EL&I voor Naktuinbouw-medewerkers. Er vindt ook veelvuldig juridische afstemming plaats tussen Naktuinbouw en EL&I. Dit vindt met name op het gebied van wet- en regelgeving plaats. Bij de Directie Juridische Zaken (JZ) zijn meerdere medewerkers met dossiers belast waarin de regelgeving waarmee Naktuinbouw van doen heeft een rol speelt.

Voor de voorbereiding van de goedkeuring en de vaststelling van begroting en tarieven van Naktuinbouw door de staatssecretaris van EL&I zijn er weer andere specifieke medewerkers bij AKV en de Directie Financiële en Economische Zaken. Voor de uitvoering van fyto-sanitaire werkzaamheden is Naktuinbouw sterk aangewezen op een nauwe samenwerking met meerdere afdelingen en medewerkers van de nieuwe Voedsel en Warenautoriteit (nVWA), en divisie Plant (PD). Dat zijn behoorlijk intensieve contacten voor de 'operationele aansturing' van de uitvoering van fyto-sanitaire taken en voor het 'operationele toezicht' op die taken.

Tot slot is er ten behoeve van het Rijkstoezicht sprake van frequente samenwerking tussen Naktuinbouw-medewerkers die gegevens aanleveren, en EL&I-medewerkers van de Bureau Bestuursraad die deze gegevens beoordelen. Het Rijkstoezicht is van belang om de staatssecretaris van EL&I zijn politieke verantwoordelijkheid te kunnen laten dragen voor een verantwoorde uitvoering van al die taken die in zijn opdracht in Nederland worden uitgevoerd. Vanuit EL&I zijn wij tevreden over de inzet van Naktuinbouw en de manier waarop zij invulling geven aan de samenwerking met het ministerie van EL&I.

**Ir. M.A.A.M. Berkelmans, Plv. Directeur
Agroketens en Visserij, ministerie van EL&I**

Delegatie van het ministerie van EL&I op werkbezoek.

Profiel Naktuinbouw

De Nederlandse Algemene Kwaliteitsdienst Tuinbouw (Naktuinbouw), te Roelofarendsveen is een stichting die, voor wat betreft keuringstaken en inspectietaken, onder toezicht staat van het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I).

Taak
Naktuinbouw controleert teeltmateriaal in de sectoren bloemisterij-, boomkwekerij- en groentegewassen op identiteit, kwaliteit en gezondheid en houdt toezicht op de bedrijven die dit materiaal produceren en verhandelen. Naktuinbouw geeft hiermee uitvoering aan de Zaaizaad- en plantgoedwet en aan Europese regelgeving met betrekking tot voorschriften voor het in de handel brengen van teeltmateriaal in de tuinbouw. Europese handelrichtlijnen schrijven voor dat teeltmateriaal dat in de lidstaten van de Europese Unie (EU) in de handel wordt gebracht aan bepaalde eisen moet voldoen. Producenten van teeltmateriaal van tuinbouwgewassen zijn in Nederland geregistreerd bij Naktuinbouw. Op basis van een mandaatovereenkomst met EL&I voert Naktuinbouw fytosanitaire inspecties uit, zowel voor de afgifte van EU-plantenpaspoorten als voor het verstrekken van internationale fytosanitaire certificaten bij import en export.

Openbaar belang
Naktuinbouw bestrijkt met haar activiteiten het volledige terrein van de Nederlandse tuinbouw, met uitzondering van de bloembollen en paddenstoelenteelt. De kwaliteitsdienst richt zich uitsluitend op de uitvoering van taken en het verlenen van diensten van openbaar belang en daarmee niet

op commerciële activiteiten. Binnen Naktuinbouw is een strikte scheiding op organisatorisch en financieel gebied tussen de direct wettelijke taken (keurings- en inspectiewerkzaamheden / toelatingsonderzoek en kwekersrechtonderzoek) en taken die in het verlengde daarvan liggen.

Omvang
Naktuinbouw telt per 31 december 2010 263 medewerkers, verdeeld over de afdelingen Keuringen, Laboratoria, Rassenonderzoek, en ondersteunende teams. De exploitatie in 2010 bedraagt € 23,3 miljoen.

Accreditatie en certificering
Naktuinbouw is sinds 2002 ISO 9001 gecertificeerd en sinds 2006 ISO 17020 geaccrediteerd door de Raad voor Accreditatie (RvA) op het gebied van vaststelling van onderscheidbaarheid, homogeniteit en bestendigheid van 18 verschillende sier- en landbouwgewassen.

Per juli 2010 is de ISO 17020 accreditatie voor fytosanitaire zendingsinspecties (import/export) en de CPVO-accreditatie voor het rassenonderzoek behaald. Een ISO 17025 accreditatie voor het laboratorium is in voorbereiding en wordt in februari 2011 aangevraagd. Het laboratorium zaadanalyse en de monstername van zaadpartijen zijn ISTA-geaccrediteerd.

Bestuurlijke activiteiten

Het bestuur kwam in 2010 zesmaal bijeen. Het bestuur wordt bijgestaan door drie Sectorbesturen: Bloemisterij-, Boomkwekerij- en Groentegewassen, die elk twee maal per jaar (in het voor- en najaar) bij elkaar kwamen en zich op hun beurt laten adviseren door commissies. Er zijn vijf Adviescommissies: Aardbeiplanten, Groentezaden, Groenteplanten, Fruitgewassen en Bosbouwkundig Teeltmateriaal. Naast het vaststellen van beleid op het terrein van Keuringen, Laboratoria en Rassenonderzoek heeft het bestuur zich ook gebogen over arbeidsvoorwaarden, financiële huishouding en een aantal andere bestuurlijke activiteiten, waaronder de volgende:

Consultatieronde activiteiten Naktuinbouw

Ter beantwoording van de vraag: *is het takenpakket van Naktuinbouw up-to-date en komt zij tegemoet aan de wensen zoals die bij de bedrijven in de sectoren bloemisterij-, boomkwekerij- en groentegewassen leven*, heeft op verzoek van het bestuur de directie van Naktuinbouw een gespecificeerd activiteitenschema opgezet dat tot een gedachtewisseling heeft geleid met de achterban (Nederlandse Bond voor Boomkwekers, Anthos en Plantum NL). De resultaten hiervan worden in de eerste helft van 2011 in Adviescommissies en Sectorbesturen van Naktuinbouw besproken.

Studiedagen

23 en 24 juni waren de studiedagen over de bestuurlijke structuur van Naktuinbouw. Het Stichtingsbestuur kwam bij elkaar om vorm en werking van de bestuursstructuur van Naktuinbouw tegen het licht te houden op het gebied van sturing en toezicht.

Als sprekers traden op: mr. drs. ing. D. Duijzer, Directeur Agri & Food Rabobank, prof. dr. J. Koelewyn, hoogleraar corporate governance en integriteit Universiteit Nyenrode en de heer Th. Ammerlaan, president-commissaris Koninklijke Horticoop en commissaris van onder meer The Greenery/Coforta.

Operationele samenwerking met andere keuringsdiensten

Om doelmatigheid en efficiency te bevorderen zijn er in 2010 twee bijeenkomsten geweest van voorzitters, bestuursleden en directies van BKD, KCB, NAK en Naktuinbouw met als inzet operationele samenwerking op de volgende terreinen: buitendienst (opvangen van pieken en dalen van elkaars werkzaamheden), ICT (bijvoorbeeld het in gezamenlijkheid ontwikkelen van software), de ontwikkeling van laboratoriumtechnieken, overhead (stafafdelingen) en wagenparkbeheer. Het gaat dus niet om een bestuurlijk proces of om fusiebesprekingen, maar om het zo efficiënt mogelijk samenwerken in een netwerkstructuur, waarbij iedere keuringsdienst zijn eigen organisatie en identiteit behoudt. De besprekingen worden in 2011 voortgezet, waarna duidelijk wordt of het bundelen van krachten op de werkvloer in de toekomst zal leiden tot een andere intensiteit van samenwerken.

Juridische aangelegenheden

Het overzicht juridische aangelegenheden en de klachtbehandeling als bedoeld in hoofdstuk 9 van de Algemene Wet Bestuursrecht:

Bezwaarschriften: 35

Zaken aanhangig bij de (bestuurs)rechter: 2

Klachten: 6 (zie tabel)

Ingekomen bij	Aard van de klacht	Oordeel	Bevindingen en eventueel vervolg
Keuringen	Heeft geen tarievenlijst per post ontvangen	Ongegrond	Wordt elektronisch openbaar gemaakt; alsnog papieren versie op verzoek toegestuurd
Laboratoria	Onduidelijkheid over afgegeven ISTA-toets-uitslag	Ongegrond	Procedere voor betere communicatie met bedrijfsleven
Keuringen	Onterechte factuur omdat betrokkene beweert geen bedrijfsmatige activiteiten te hebben	Ongegrond	Betrokkene heeft wel bedrijfsmatige activiteiten
Rassenonderzoek	Administratieve afhandeling van aanvragen voor kwekersrecht en/of rassenregistratie van landbouwgewassen	Gegrond	Noodprocedure voor versnelde toelating afgesproken, geconstateerde layout en inhoudelijke problemen opgelost en druk gezet op oplevering ICT-systeem en inhalen van achterstanden.
Laboratoria	Het in rekening brengen van kosten ter bevestiging door de NRC (NVWA) van een gegeven laboratoriumuitslag	Ongegrond	Verbeteringen doorgevoerd in de communicatie met bedrijven (elektronische nieuwsbrief) en contact opgenomen met NVWA
Laboratoria	Naktuinbouw toont in monster geen bacteriën aan; een ander lab wel. Reactie van Naktuinbouw laat op zich wachten	Gegrond	Toets leverde voor klant niet het gewenste resultaat op en daar is door Naktuinbouw niet adequaat op gereageerd; dit is verbeterd

Samenstelling besturen

Stand per 1 januari 2011

Stichtingsbestuur Naktuinbouw

Bestuurslid – Afgevaardigd door het sectorbestuur

Ir. H.J.L.J. Lange, voorzitter	
Mr. R.G.J. Broenink, secretaris	
J.C.J. van der Meij, 1e ondervoorzitter	Bloemisterijgewassen
G.A.M. Zuidgeest	Bloemisterijgewassen
J.W.J. van Leeuwen, 2e ondervoorzitter	Boomkwekerijgewassen
Mr. H. Westerhof	Boomkwekerijgewassen
Ir. A.C. van Elsen	Groentegewassen
Ir. H.G.J. Gipmans	Groentegewassen

Het op voet van de Zaaizaad- en plantgoedwet 2005 vereiste toezicht door de minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie wordt namens deze uitgeoefend door de heer ir. M. Valstar.

Bloemisterij- gewassen

Sectorbesturen (bestuurslid – benoemende organisatie – gewasgroep)

G.B.H. Bartels en J.C.J. van der Meij	Plantum NL	Snijbloemen
C. Hageman	Plantum NL	Kasrozen
N. Grootendorst	Plantum NL	Bloemzaden
L. Hoogendoorn en J. van der Wielen	Plantum NL	Bloemzaailingen/gestekte perkplanten
Ir. R.G. Veenbos	Plantum NL	Kamerplanten
S. van der Velden	LTO	Kamerplanten
J.W.M. Könst	Plantum NL	Bol-, knol- en wortelstokgewassen
G.A.M. Zuidgeest	Plantum NL	Handelaren
Ir. G.Th. Franke	VBN	Eindgebruikers
S. Tesselaar	LTO	Eindgebruikers
Vacature	Plantum NL	Veredelingsbedrijven
P.D.J.M. Koenraad en P. van Os	LTO	Bol-, knol- en wortelstokgewassen
Mevr. ing. A.L. Poot	Plantum NL	Veredelingsbedrijven
Ing. W. Nijssen	Plantum NL	Handelaren
Vacature	Anthos	Handelaren

Boomkwekerij- gewassen

H.M.G.C. Fleuren en P. van Rijn	LTO	Fruitgewassen
H. van de Bijl en J.W.J. van Leeuwen	LTO	Laan-, bos- & parkbomen
A.J.M. van Berkel	LTO	Vaste planten
P.D.J.M. Koenraad	LTO	Vaste planten
A. Cats en G.C. Sol	LTO	Sierheesters & -coniferen
J.H. Kloosterhuis en M.C.J. Ladders	LTO	Bos- & haagplantsoen
J.J.G.H. Botden en F.M.P. Coenders	LTO	Roos
J. Vink	Anthos	Groothandel zaden
Mr. H. Westerhof en J.S.H.M. Witteman	Anthos	Groothandel planten
J. Burghout	VHG	Hoveniers/groenvoorzieners
P. Bliet	VSN	Openbaar groen
J.G. van Haarlem	NFO	Fruitgewassen

Groente- gewassen

Ir. A.C. van Elsen en J. den Dekker	Plantum NL	
Ir. B.M.J. van Adrichem en ir. T.C.V.P. van Bentum	Plantum NL	Veredelingsbedrijven
B. Kaan, ir. J.H.M. Linders en ir. J. de Rond	Plantum NL	Veredelingsbedrijven
Ir. H.G.J. Gipmans	Plantum NL	Groentezaden opkweekbedrijven
A.M. Uittenbroek	Plantum NL	Groenteplanten
J. Aerts	LTO	Eindgebruikers kasteelt
Ir. J.P.A. Roefs	LTO	Eindgebruikers vollegrond
L. Claessens	Plantum NL	Aardbeiplanten
P.G.J. Neessen	Plantum NL	Aspergeplanten

Directie en management

Samenstelling

Directie:

Ir. J.E.M. (John) van Ruiten (1e rechts)
Verantwoordelijk voor de afdeling Keuringen en de ondersteunende teams Personeel & Organisatie en Kwaliteitszorg.

Ir. N.C.A. (Nico) Koomen (1e links)
Verantwoordelijk voor de afdelingen Rassenonderzoek, Laboratoria en Financiën & Middelen en het team Communicatie & Opleidingen.

Afdelingen:

Keuringen
R.A.Th. (Ron) Bleijswijk, per 1 april 2010 (2e links)

Rassenonderzoek
Ing. C. (Kees) van Ettehoven (3e links)

Laboratoria
Dr. ir. M. (Marcel) Toonen, per 1 april 2010 (3e rechts)

Financiën, Facilitaire zaken, Informatisering
Mevrouw H.P. (Hennie) Stavleu, MBA (2e rechts)

Ondersteunend:

Communicatie & Opleidingen

Ing. A.J. (Alfred) Klaver

Personeel & Organisatie

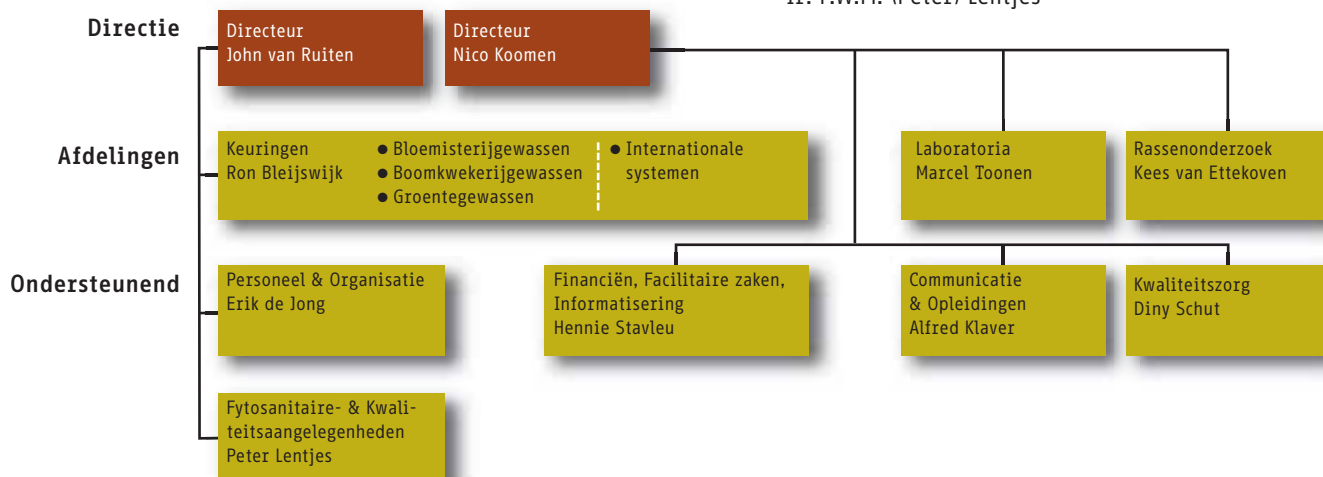
T. (Erik) de Jong

Kwaliteitszorg

Mevrouw D. (Diny) Schut

Fytosanitaire- & Kwaliteitsaangelegenheden

Ir. P.W.M. (Peter) Lentjes

Keuringen

Hieronder een beknopt verslag van de hoofdpunten van aandacht in kwaliteitskeuringen (identiteit, gezondheid, kwaliteit) en fyto-sanitaire inspecties (plantenpaspoortkeuringen, zendingsinspecties en fyto-sanitaire bewaking).

Algemeen

Binnen Naktuinbouw Keuringen worden keuringen, inspecties en audits van kwaliteitssystemen uitgeoefend met betrekking tot teeltmateriaal in de drie tuinbouwsectoren bloemisterij-, boomkwekerij- en groentegewassen.

Geregistreerden

Het aantal bij Naktuinbouw op basis van de Zaaizaad- en plantgoedwet geregistreerde bedrijven (alle leveranciers die, anders dan voor gebruik in eigen bedrijf, beroepshalve teeltmateriaal vermeerderen, produceren, bewaren, bewerken of verwerken, importeren of in de handel brengen) is licht dalend. Oorzaak is niet zozeer een afnemende omvang van de teeltmateriaalsector, maar een voortgaande tendens tot schaalvergroting, fusies en ook beëindiging van bedrijfsactiviteiten door met name kleinere bedrijven.

De keuringsfrequentie voor zowel kwaliteitstoezicht, als plantenpaspoortinspecties verschillen sterk naar de aard van de productie. In het algemeen wordt in vollegrond(s)teelt gemiddeld twee tot drie maal per seizoen een keuringsbezoek aan bedrijven met percelen met teelt gebracht. Bij glasproductie van teeltmateriaal is een frequentie van gemiddeld eenmaal per maand (oplopend tot wekelijks in delen van het jaar) normaal. Er is een volledige integratie van keuringen voor kwaliteit en plantenpaspoort (fyto-sanitair). De uitvoering vindt op hetzelfde moment plaats door één keurmeester.

Klachten

Naktuinbouw voert onderzoeken uit naar aanleiding van binnengekomen meldingen/klachten als er door een geregistreerd bedrijf teeltmateriaal in de handel is gebracht, waarvan bedrijven en/of autoriteiten van mening zijn dat het niet voldaan heeft aan de daaraan gestelde eisen (op fyto-sanitair gebied, op identiteit of op kwaliteit).

Efficiency

Binnen de afdeling Keuringen vond in 2010 een pilot plaats voor een nieuwe werkwijze van de planning van import- en exportinspecties. Het gebruik van IBP-portal voor het aanvragen van inspecties levert efficiency op voor de administratieve teams. Het invoeren van TomTom's heeft er toe geleid dat de juiste keurmeesters zo snel mogelijk ingezet konden worden voor het uitvoeren van keuringen en inspecties, waardoor er minder reistijd was voor de keurmeesters.

Richtlijn aardappelmoeheid

Sinds 1 juli 2010 is binnen de EU de nieuwe regeling rondom aardappelmoeheid van kracht volgens EU-richtlijn 2007/33/EG. De eisen voor de teelt zijn versoepeld, veel teeltmateriaal mag geteeld worden op een perceel dat niet onderzocht is op aanwezigheid van aardappelmoeheid of op een besmet verklaard perceel. Echter de regeling voor verhandeling van het geteelde materiaal is nog niet aangepast. Meer informatie over de nieuwe richtlijn voor aardappelmoeheid en de gevolgen per sector staat op www.vwa.nl

Controle niet-professionele eindgebruiker

Bij tuincentra, bouwmarkten en andere verkooppunten vinden steekproefsgewijs controles plaats op teeltmateriaal dat bestemd is voor de niet-professionele afnemer. De bedrijven produceren zelf geen teeltmateriaal, maar kopen dit of rechtstreeks bij professionele producenten van teeltmateriaal op veilingen of worden beleverd door aankoopcentrales. In 2010 is tijdens de controles de nadruk gelegd op het bezoeken van de distributiecentra en toeleveranciers.

Aantal geregistreerden

Sector	2010	2009	2008	2007	2006
Bloemisterijgewassen	415	458	487	465	457
Boomkwekerijgewassen	2.805	2.847	2.904	2.987	3.022
Groentegewassen	540	536	542	521	549

Aantal fte ingezet voor uitvoering van diverse keuringen

(inclusief fyto-sanitaire inspecties, exclusief management/administratie)

Sector	2010	2009	2008	2007	2006
Bloemisterijgewassen	15,8	17,1	17,1	17,3	10,2
Boomkwekerijgewassen	21,5	18,6	18,0	18,5	15,2
Groentegewassen	18,1	18,9	17,9	15,9	13,9
Totaal	55,4	54,6	53,0	51,7	39,3

Kwaliteit-plus-systemen

Wanneer aan hogere eisen dan de standaard kwaliteitskeuring wordt voldaan, kan een bedrijf op vrijwillige basis kiezen om teeltmateriaal van hogere kwaliteit kenbaar te maken aan zijn afnemer. De kwaliteit-plus-systemen zoals GSPP, NAL, Naktuinbouw Elite en Naktuinbouw Select Plant hebben laten zien van toegevoegde waarde te zijn voor de geregistreerde bedrijven. Naktuinbouw is doorlopend bezig om samen met de deelnemers deze systemen uit te bouwen en af te stemmen.

Good Seed and Plant Practices (GSPP)

GSPP is een nieuw systeem om een gezonde productie van tomatenzaden en -planten (vrij van *Clavibacter*) te bewerkstelligen. Voorstellen worden door een Internationale Technische Commissie gedaan, besluiten worden genomen door het bestuur van de stichting GSPP. In 2010 is een contract getekend tussen de stichting GSPP en de beide auditororganisaties SOC (Franse keuringsdienst) en Naktuinbouw. De eerste initiële audits hebben dit jaar plaatsgevonden.

Naktuinbouw Accredited Laboratories (NAL)

NAL is een systeem voor erkenning van bedrijfs-laboratoria voor zaadkwaliteitsonderzoek. Er zijn 13 geaccrediteerde bedrijven. Er was in 2010 een afname van drie geaccrediteerde bedrijven die zijn gefuseerd tot Monsanto Holland en er hebben drie nieuwe initiële audits plaatsgevonden. Deze audits hebben geleid tot nieuwe (buitenlandse) accreditaties: Sakata (Frankrijk), Nunhems (Verenigde Staten)

Aantal keuringsbezoeken					
Sector	2010	2009	2008	2007	2006
Bloemisterijgewassen	2.282	3.181	3.944	3.734	3.639
Boomkwekerijgewassen	6.900	6.100	6.500	6.500	6.354
Groentegewassen	3.355	3.403	3.592	3.565	3.634
Totaal	12.537	12.684	14.036	13.799	13.627

Aantal behandelde/afgeronde problemen (over geleverd teeltmateriaal gemeld aan Naktuinbouw)					
Sector	Aantal	Gegrond	Ongegrond	Ingetrokken	Geen uitspraak
Bloemisterijgewassen	7	0	4	2	1
Boomkwekerijgewassen	8	1	4	2	1
Groentegewassen	63	16	32	14	1

Geregistreerden per gewasgroep	2010	2009
Snijbloemgewassen	25	26
Kamerplanten	59	61
Perkplanten	72	74
Kasrozen	9	12
Bol-, knol- en wortelstokgewassen	92	108
Bloemzaden/bloemzaailingen	95	112
Handelsbedrijven	63	61

Stekken/planten (x miljoen)	2010 ¹⁾	2009
Snijbloemgewassen	1.989	2.001,1
Kamerplanten	181,5	222,1
Perkplanten	368	281,9
Kasrozen	9,4	11,8

Financiële omzet (x miljoen euro)	2010 ²⁾	2009
Snijbloem 'overige gewassen'	2,1	4,6
Kamerplanten 'overige gewassen'	12,6	19
Alstroemeria (snijbloem)	1,3	1,3
Bloemzaden/bloemzaailingen	183,4	183

Productieareaal (in hectare)	2010 ³⁾	2009
Kamerplanten/Bouvardia	35,9	36,9
Bol-, knol- en wortelstokgewassen	230	228,5

1) geschat aantal / 2) geschatte omzet / 3) geschat areaal

en Hazera (Israël). Het doel van het systeem is het bereiken, handhaven én het erkend krijgen van de gewenste betrouwbaarheid van het zaadlaboratorium, gemeten langs de lat van een internationaal erkende standaard. Het College van Deskundigen, bestaande uit afgevaardigden van de NAL-erkende laboratoria, kwam tweemaal bijeen om het systeem en actuele zaken met elkaar door te spreken.

Naktuinbouw Elite

Een deelnemend Elite-bedrijf moet beschikken over een functionerend kwaliteitssysteem. Teeltmateriaal moet voldoen aan zeer hoge eisen met betrekking tot het vrij zijn van ziekten, onder andere via een intensief toetsysteem. Naktuinbouw controleert dit voor siergewassen door middel van audits van het kwaliteitssysteem, keuringen en nacontroletoetsingen bij deelnemers op 45 productielocaties bij 25 bedrijven in Nederland, België, Duitsland, Polen, Macedonië, Portugal, Guatemala, Kenia, Brazilië, Chili, USA en Colombia. Voor groentegewassen is er het Naktuinbouw Elite-systeem Aardbeiplanten.

Naktuinbouw Select Plant

Een partij planten moet voldoen aan zeer hoge eisen met betrekking tot het vrij zijn van ziekten. Voor siergewassen voert Naktuinbouw extra keuringen, monsternamen en toetsingen uit bij in totaal 38 deelnemers met de gewassen *Alstroemeria*, *Bouvardia*, *Freesia* en *Rosa* (kasrozen). Voor groentegewassen worden extra keuringen, monsternamen en toetsingen bij 12 deelnemers met aspergeplanten uitgevoerd. Deelnemers aan Naktuinbouw Select Plant Asperge zijn nu verplicht om met 100% van hun areaal deel te nemen in het keurmerk. In het gewas *Hosta* werden 717 partijverklaringen voor HVX-getoetst materiaal afgegeven bij 32 deelnemers.

Bloemisterijgewassen

Kwaliteitskeuringen

De kwaliteitskeuringen worden uitgevoerd op basis van richtlijn 98/56/EG. Afgekeurd teeltmateriaal mag niet in het handelsverkeer worden gebracht. Er waren onder meer afkeuringen in *Freesia* (gezondheid), *Nerine* (gezondheid), *Chrysanthemum* (gezondheid en kwaliteit) en *Rosa* (gezondheid). In 2010 zijn 113 monsters van bloemzaden opgeplant bij Naktuinbouw, die zijn beoordeeld op kiemkracht, rasechtheid en raszuiverheid.

Klachtmeldingen

In totaal zijn er vier klachtmeldingen binnengekomen over teeltmateriaal in de sector bloemisterijgewassen. De aard van de klachten was drie meldingen over gezondheid en één melding over kwaliteit.

Boomkwekerijgewassen

Kwaliteitskeuringen

Het afgelopen keuringsseizoen is het accent meer komen te liggen op fytosanitaire inspecties dan op kwaliteitskeuringen. De oorzaak hiervan is de extra aandacht voor *Xanthomonas arboricola* pv *pruni* en *Anoplophora cinensis*. In vervolg op de ontwikkelingen van voorgaande jaren is er aandacht besteed aan *Cylindrocladium buxicola*. In 2009 is begonnen met het meer aandacht geven aan bedrijven die niet geregistreerd stonden. Hier is in 2010 een vervolg aan gegeven.

Certificering

In 2010 zijn ongeveer 6,8 miljoen strookjes uitgegeven voor de certificering van fruit-, laan- en sierbomen.

Boomkwekerijbedrijven naar omvang	2010	2009
Bedrijven < 0,5 ha.	867	825
Bedrijven 0,5 tot 1,0 ha.	423	445
Bedrijven 1 tot 1,5 ha.	242	289
Bedrijven 1,5 tot 2 ha.	207	232
Bedrijven 2 tot 5 ha.	496	554
Bedrijven 5 tot 10 ha.	308	247
Bedrijven 10 tot 20 ha.	154	160
Bedrijven > 20 ha.	110	98
Totaal aantal bedrijven	2.807	2.900

Geregistreerden per gewasgroep	2010	2009
Bos- & Haagplantsoen	240	233
Fruitgewassen	230	227
Laan- & Sierbomen	444	453
Rozenstruiken/-onderstammen	205	210
Sierheesters & Sierconiferen	1.414	1.423
Vaste planten	540	569
Handelsbedrijven	361	348
Totaal aantal indelingen	3.434	3.463

Inzameling boomzaden

In tegenstelling tot 2009 kende 2010 een langdurig en moeizaam verloop van het inzamelseizoen boomzaden.

De oorzaak van de matige oogst komt voort uit een lang en koud voorjaar tijdens de bloei en de natte septembermaand die het afrijpen van de zaden vertraagde.

De oogst van *Quercus robur* was matig, de oogst van *Quercus rubra* was goed en van *Fagus sylvatica* was er geen oogst. Door de matig tot slechte oogst in omliggende landen zijn er veel aanvragen voor het leveren van Nederlandse boomzaden.

Klachtmeldingen

In totaal zijn in de sector boomkwekerijgewassen acht klachtmeldingen over geleverd teeltmateriaal binnengekomen. Het betrof één keer vruchtboomkanker, één keer de geleverde kwaliteit en zes keer de ras-/soortechtheid van het geleverde materiaal.

Groentegewassen

Kwaliteitskeuringen

Gelijktijdig met de kwaliteitskeuringen worden de fytosanitaire (plantenpaspoort)controles uitgevoerd. In 2010 zijn voor groenteplanten 987 controlebezoeken uitgevoerd, voor groentezaden 639 bezoeken, voor plantuien, plantsjalotten en knoflook 714 bezoeken en voor aardbeiplanten 1.014 bezoeken.

Klachtmeldingen

In totaal zijn er 63 klachtmeldingen over geleverd teeltmateriaal in de sector groentegewassen binnengekomen. De aard van de klachten was: 30 gezondheid, 22 kwaliteit, 4 rasechtheid en 7 raszuiverheid.

Richtlijn aardappelmotheid

Binnen de aardbeisector is besloten dat bedrijven die gecertificeerd plantmateriaal produceren verplicht zijn dat op AM-vrije percelen te doen. Binnen de plantuiensector wordt op verzoek van de sector gewerkt aan een verordening van het Productschap Tuinbouw, om verplicht AM-vrij telen mogelijk te maken.

Aardbeiplanten

In deze sector is het dompelveverbod van kracht geworden, wat is opgenomen in het certificeringsreglement. Er is een nieuwe behandeling tegen aardbeimijten (CATT) beschikbaar, er vindt nader overleg plaats om dit voor de praktijk in het certificeringsreglement op te nemen.

Plantsjalotten

In deze sector is gesproken over een nieuwe methode om het definitieve percentage van uiengelstreepvirus vast te stellen. Bij de huidige methode, gebaseerd op visuele beoordeling, is het moeilijk op betrouwbare wijze een percentage vast te stellen.

Groentezaden

Eind 2010 is de nieuwe structuur instandhoudingscontrole met betrekking tot de monsternamen ten behoeve hiervan geïmplementeerd.

Fytosanitaire inspecties

De fytosanitaire inspecties die Naktuinbouw uitvoert, omvatten de plantenpaspoortinspecties, zendinginspecties en fytoinspecties. De nVWA, divisie Plant (voorheen PD) is verantwoordelijk voor het toezicht op de door Naktuinbouw uitgevoerde fytosanitaire inspecties.

Geregistreerden per gewasgroep	2010		2009	
	2010	2009	2010	2009
Groentezaden	125	126	1.173 ha. / € 926 miljoen	1.007 ha. / € 854 miljoen
Groenteplanten / Aspergeplanten	77	86	237 ha. / € 254 miljoen	207 ha. / € 244 miljoen
Plantuien	203	179	1.708 ha. / 61.465 ton	1.818 ha. / 55.542 ton
Plantsjalotten	43	45	119 ha. / 1.793 ton	106 ha. / 1.529 ton
Knoflook	5	10	11,1 ha. / 57 ton	5,5 ha. / 67 ton
Aardbeiplanten - Vermeerdering	87	90	1.070 ha.	1.032 ha.
- Wachtbed en trayplanten			723 ha.	662 ha.

De fytosanitaire inspecties voert Naktuinbouw uit namens de nVWA. Er wordt gewerkt met door de nVWA goedgekeurde Naktuinbouw-instructies, met nVWA-instructies, checklists en registers. Deze zijn opgenomen in het kwaliteitsmanagementsysteem. Voor exportinspecties wordt gebruikgemaakt van de exporteisen per land, die de nVWA bijhoudt in een derde-landen-register.

Het toezicht oefent de nVWA uit door een intensief auditprogramma, waarbij zowel het kwaliteitsmanagementsysteem als de uitvoering in de praktijk worden beoordeeld. Voor de uitvoering van zendinginspecties heeft Naktuinbouw in 2010 de accreditatie ISO 17020 verkregen. Hierdoor geeft de Raad voor Accreditatie aan dat Naktuinbouw het werk uitvoert op een onpartijdige en onafhankelijke manier, met voldoende deskundigheid.

In opdracht van EL&I / nVWA voert Naktuinbouw ook fyto-bewakingsopdrachten uit. Hierbij wordt gericht beoordeeld of een aantal door de nVWA specifiek benoemde organismen, op bedrijven waar Naktuinbouw ook de reguliere keuringen uitvoert, al dan niet voorkomt.

Plantenpaspoortinspecties

Voor de afgifte van plantenpaspoorten worden fytosanitaire inspecties uitgevoerd conform richtlijn 2000/29/EG. Bedrijven die aan de gestelde voorwaarden voldoen, zijn door Naktuinbouw geautoriseerd om zelf plantenpaspoorten af te geven bij partijen planten of zaden die zij produceren.

Naktuinbouw sluit daartoe een overeenkomst met het bedrijf. Het aantal bedrijven met zo'n autorisatie bedraagt 2.293 (in 2009: 2.385).

In de sector Bloemisterijgewassen moest de afgifte van plantenpaspoorten vijf keer worden stopgezet in verband met het aantreffen van quarantaine-organismen: *Bemisia tabaci* (1), CSVd (1), PSTVd (1) en *Puccinia horiana* (2).

In de sector Groentegewassen zijn er voor aardbeiplanten 36 afkeuringen geweest in verband met *Xanthomonas fragariae* en 21 in verband met *Phytophthora fragariae* var. *fragariae*.

In de sector Boomkwekerijgewassen zijn tijdens de keuringswerkzaamheden 132 afkeuringen geweest: Pear Decline (1), Appelproliferatie (1), *Dryocosmus kuriphilus* (1), PDV/PNRSV (1), plum pox-virus (7), *Phytophthora ramorum* (8), bacterievuur (33), en *Xanthomonas arboricola* pv. *pruni* (80). In alle gevallen is de plantenpaspoortafgifte (tijdelijk) stopgezet.

Vondsten quarantaine-organismen

Het aantal vondsten van quarantaine-organismen op bedrijven staat in onderstaande tabel. Genoemd is het aantal partijen waarin een organisme is aangetroffen.

Sector	2010	2009
Bloemisterijgewassen	5	9
Boomkwekerijgewassen	132	116
Groentegewassen	57	47

Zendingsinspecties

Er zijn ruim 10.500 (2009: 11.000) importinspectie-bezoeken uitgevoerd, waarbij 12.500 (2009: 14.000) importzendingen (importcertificaten) zijn geïnspecteerd. Er vonden 136 afkeuringen plaats. In 34 gevallen is het land van verzending hierover geïnformeerd. Het betrof foutieve certificaten (23), vondsten van quarantaine-organismen (10) en één keer een invoerverbod.

Er zijn 10.000 exportinspecties uitgevoerd (2009: ook 10.000), waarbij 31.000 exportcertificaten zijn gewaarmerkt (2009: 32.000). Bij deze exportinspecties zijn 681 zendingen afgekeurd, vooral vanwege

foutieve of onvolledige documenten (494), aanwezigheid van insecten (55) of nematoden (45).

Zendingsinspecties	2010	2009
Importinspecties	10.500	11.000
Importzendingen	12.500	14.000
Exportinspecties	10.000	10.000
Exportcertificaten	31.000	32.000

Fytopsanitaire bewaking

In opdracht van het ministerie van EL&I voert Naktuinbouw ook bewakingsopdrachten (monitoring) uit op bedrijven waar ook reguliere keuringen worden uitgevoerd. In 2010 zijn ruim 900 extra waarnemingen op bedrijven verricht, gericht op bepaalde organismen. Er zijn hierbij 134 monsters genomen. Het gezochte organisme is 15 keer aangetroffen; in alle gevallen betrof het pospiviroïden in vegetatief vermeerderde bloemisterijgewassen.

Overige fytopsanitaire zaken

In Japan en Zuid-Korea kan er quarantainevrije import van knollen en kralen van *Freesia* plaatsvinden op basis van een controleprogramma, waarbij functionarissen uit die landen de werkwijze van Naktuinbouw en de bedrijven beoordelen.

Veel aandacht is besteed aan fytopsanitaire inspecties in met name tomatenzaadproducties en in de tomatenplantenopkweek. Alle tomatenzaadproducties in Nederland zijn intensief gecontroleerd en bemonsterd op pepinomozaïekvirus.

Doordat in 2009 door de nVWA in (bladhoudende) *Prunus* sp. een voor Nederland nieuwe quarantaineziekte *Xanthomonas arboricola* pv. *pruni* is vastgesteld, betekende dit dat daar in 2010 extra aandacht (tijd) voor nodig was.

In het kader van de afgifte van de ZP-b2 plantenspooorten (met betrekking tot bacterievuur) zijn in de bufferzones 68.139 objecten gecontroleerd en 57 aantastingen gevonden.

Naar aanleiding van de vondst van de Oost-Aziatische boktor (*Anoplophora chinensis*) in Boskoop eind 2009 is er extra inzet geweest voor de inspec-

ties van boomkwekerijbedrijven in de bufferzone. In 2010 waren er nog meer vondsten van de Oost-Aziatische boktor. Deze waren afkomstig van een in 2008 besmette partij in het Westland en werden gevonden bij particulieren in Maasdijk en Krimpen aan den IJssel.

In november 2010 zijn in Almere voor het eerst sporen van de Aziatische boktor gevonden. Er zijn verschillende bufferzones rondom de diverse vindplaatsen ingesteld waarbij Naktuinbouw-keurmeesters de inspecteurs van de nVWA hebben geassisteerd bij het inspecteren van de omgeving.

In juli is op een boomkwekerij in Boskoop een aantasting van de tamme-kastanjegalwesp (*Dryocosmus kuriphilus*) gevonden. Er is een bufferzone ingesteld van 15 km, waar voor minimaal drie jaar een vervoersverbod geldt voor planten van de tamme kastanje (*Castanea sativa*).

Voor export van *Phytophthora ramorum* waardplanten naar Canada, USA en Noorwegen zijn aanvullende inspecties nodig of zoals in het geval van de USA en Noorwegen zelfs een extra bemonstering. In 2010 is China aan deze landen toegevoegd waarvoor aanvullende inspecties nodig zijn. Na extra inspectie/bemonstering kunnen bedrijven – als vrij van *Phytophthora ramorum* – in een register bij de nVWA worden geplaatst.

Laboratoria

Toetsen op kwaliteit en gezondheid

Het laboratorium van Naktuinbouw onderzoekt de kwaliteit van teeltmateriaal door het uitvoeren van kiemkracht- en zuiverheidsonderzoek en ziekte-toetsen op zaad en planten. Op basis van uitslagen van deze toetsen kan Naktuinbouw Keuringen haar beslissingen nemen en kunnen bedrijven teeltmateriaal uitleveren dat aan de verwachtingen voldoet.

Gezondheidsonderzoek

Kwaliteit wordt een steeds belangrijker aspect in de productie van teeltmateriaal. Binnen gezondheidsonderzoek wordt bepaald of een plant of zaad vrij is van ziekteverwekkers. De vraag naar gezondheidsonderzoeken is in 2010 licht teruggelopen. Dit is voor een deel te verklaren doordat bedrijven zelf

meer toetsen kunnen uitvoeren en dat de vraag vanuit de sierteeltsector licht afneemt. De toetsen die worden uitgevoerd vragen meer aandacht, waardoor de hoeveelheid werk is toegenomen. Dit kan worden geïllustreerd aan de hand van de virustoetsingen. Het totaal aantal toetsen neemt af, maar het aandeel van de meer arbeidsintensieve virustoetsen op zaad neemt juist toe.

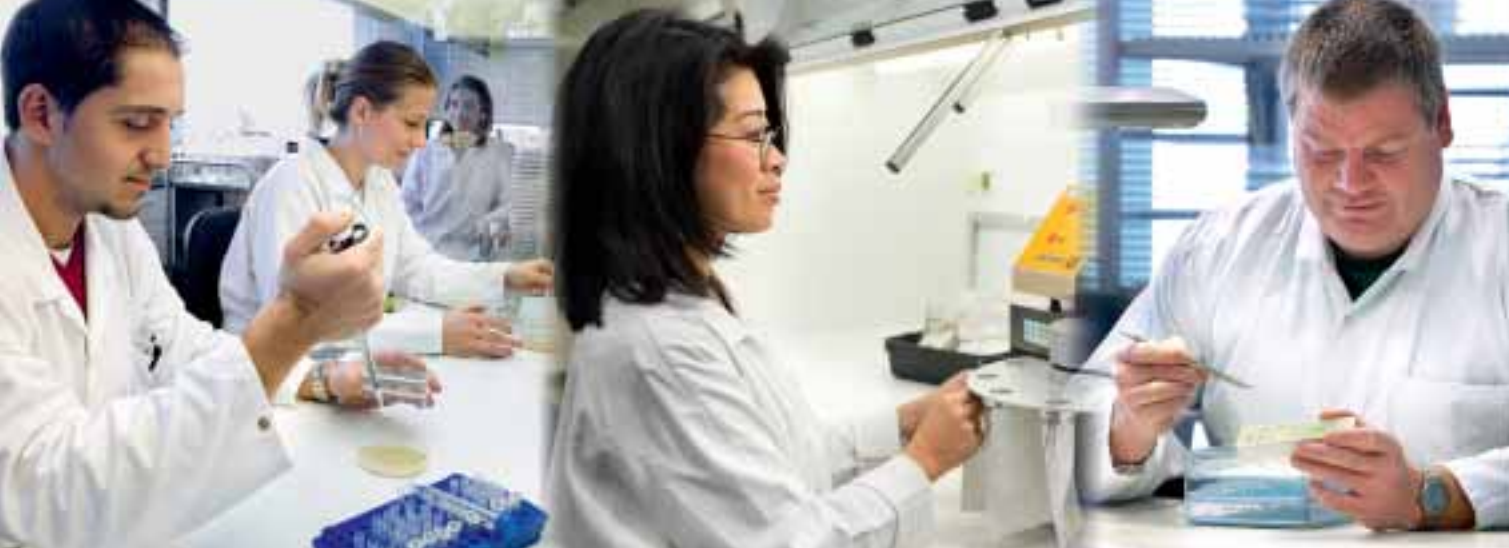
Zaadanalyse & Nematoden

Het laboratorium voor Zaadanalyse & Nematoden gaf duizenden attesten af over de kwaliteit van zaadpartijen. De ISTA-accreditatie voor het uitvoeren van een breed spectrum aan toetsen is na een uitvoerige audit weer voor drie jaar toegekend. Daarbij zijn kiemtoetsen op gewicht voor *Betula* (berk) aan de accreditatie toegevoegd.

Met de implementatie van de centrifuge-drijfmethode is een snelle methode beschikbaar gekomen om de nematode *Radopholus similis* te extraheren uit wortelmateriaal van planten.

Als onderdeel van het validatieproject, dat wordt uitgevoerd in samenwerking met het Nationaal Referentie Centrum van de nVWA (NRC), is de visuele determinatie van nematoden gevalideerd en heeft Naktuinbouw de bevoegdheid gekregen om een definitieve uitslag af te geven op vier belangrijke quarantaine-nematoden: *R. similis*, *Ditylenchus dipsaci*, *Meloidogyne Chitwoodi* en *M. fallax*.

Diagnostiek

Naast het toetsen van teeltmateriaal speelt Naktuinbouw Laboratoria een belangrijke rol in het stellen van diagnoses in plantmateriaal met symptomen. Hierbij werden in 2010 in *Pelargonium* symptomen waargenomen welke niet direct te correleren waren aan een ziekteverwekker. Onderzoek heeft uitgewezen dat het hier een specifieke stam van *Xanthomonas hortorum* pv. *pelargonii* betreft. In samenwerking met team R&D en met financiële ondersteuning van Productschap Tuinbouw kon de identiteit van de ziekteverwekker worden vastgesteld.

Toetscentrum Horst

Het volledig vrij zijn van virussen van teeltmateriaal voor de fruitteelt en aardbeiplanten is de kerntaak van het Toetscentrum Horst. In 2010 heeft het toetscentrum een toets ontwikkeld voor de controle op crumbly fruit in framboos en braam. Deze toets is vanaf 2011 onderdeel van het toetspakket van het Toetscentrum Horst.

Research & Development

Het team R&D speelt voor het laboratorium een cruciale rol in de ontwikkeling van nieuwe toetsen. Na een grondige validatie worden deze overgedragen aan de routinelaboratoria. In samenwerking

met Groen Agro Control en het NRC zijn in 2010 de toetsmethoden voor de detectie van *Clavibacter* in tomaat verbeterd. Als onderdeel van het validatieproject loopt de validatie van een groot aantal toetsmethoden op quarantaine-organismen. Zo zijn voor pruimenscharkavirus (PPV), *Clavibacter michiganensis* subsp. *michiganensis*, *Phytophthora fragariae* en *R. similis* gevalideerde toetsen beschikbaar. Een groot aantal toetsen is in een vergevorderd stadium van validatie en wordt in 2011 afgerond.

Als ondersteuning voor het rassenonderzoek is een DNA-database van *Phalaenopsis*-rassen ontwikkeld. Rond deze database is ook een samenwerking opgestart met een Taiwanese universiteit om kennis en expertise uit te wisselen. Moleculaire merkers zijn ingezet om verwantschap tussen isolaten van ziekteverwekkers aan te tonen. Deze technologie ondersteunt de keurmeesters van Naktuinbouw en de divisie Plant van de nVWA bij het forensisch onderzoek naar de oorzaak van uitbraken op bedrijven.

Aandachtspunten

Om de efficiëntie van de werkzaamheden te verhogen is in 2010 een aantal projecten opgestart. Automatische isolatie van DNA uit plantmateriaal bespaart veel handwerk. Daarbij kan een meer constante kwaliteit DNA verkregen worden wat de analyse door middel van PCR betrouwbaarder maakt. Samenwerking binnen en buiten Nederland zorgt ervoor dat Naktuinbouw de beschikbare capaciteit zo efficiënt mogelijk inzet. Zo wordt binnen het onderzoeksprogramma FES Plantgezondheid samen met het NRC, Plant Research International, Wageningen Universiteit en de andere keuringsdiensten gezamenlijk gewerkt aan de ontwikkeling van nieuwe toetsen voor de detectie en identificatie van ziekteverwekkers. Resultaten van dit project worden geïmplementeerd bij Naktuinbouw Laboratoria, maar komen ook beschikbaar voor anderen via de internationaal toegankelijke database Q-bank (www.Q-bank.eu).

Ook internationaal wordt samenwerking gezocht zoals bijvoorbeeld in Engeland met de Food and Environment Research Agency. De beschikbare kennis wordt uitgewisseld met het bedrijfsleven, bijvoorbeeld binnen het International Seed Health Initiative (ISHI) en International Seed Testing Association (ISTA).

Aantal uitgevoerde toetsen/onderzoeken	2010	2009	2008	2007
Gezondheidsonderzoek				
Virus	266.500	284.730	324.363	359.379
Bacterie	13.861	14.451	14.728	14.276
Schimmel	5.786	6.909	5.108	4.380
Nematoden	4.891	3.839	3.593	3.204
Indicatieve toetsen R&D	2.932	3.836	2.249	2.682
Diagnostische toetsen	6.800	5.560	4.945	5.131
Zaadonderzoek				
Kiemkracht	7.768	7.234	7.987	7.147
Zuiverheid	4.262	4.328	4.221	3.679
Vitaliteit	34	81	64	28
Toets bruikbare planten	107	123	157	168
Duizendkorrel gewicht	110	102	129	144
Vochtbepaling	168	51	128	240
Diverse kleine toetsen	293	97	91	130
Virusvrij maken				
Trajectopdrachten fruitgewassen	154	123	133	185

Rassenonderzoek

Identiteit van land- en tuinbouwgewassen

Het werk van Rassenonderzoek draait om de identiteit van plantensoorten. Binnen de DUS-teams worden rassen van sier-, groente- en landbouwgewassen onderzocht op onderscheidbaarheid, uniformiteit en stabiliteit (DUS-criteria).

Voor landbouwsoorten wordt de uitvoering van het cultuur- en gebruikswaardeonderzoek bewaakt en worden de resultaten verwerkt in de rassenlijst. Namens de Raad voor plantensoorten wordt alle administratie rond toelating en kwekersrecht uitgevoerd. Hiermee is Naktuinbouw hét loket voor alle zaken rond de identiteit in de tuin- en landbouwgewassen.

Technical Working Parties

De medewerkers van de afdeling Rassenonderzoek vertegenwoordigen Nederland in de UPOV Technical Working Parties. De UPOV is de Internationale Unie ter bescherming van nieuwe plantensoorten. Tijdens de bijeenkomsten zijn de richtlijnen voor kwekersrechtonderzoek per gewas vastgesteld. Naktuinbouw houdt contact met het bedrijfsleven om de voorgestelde richtlijnen door te nemen. Bedrijven zijn op de Technical Working Parties ook vertegenwoordigd door ISF (International Seed Federation) en Ciopora.

Bijeenkomst kwekersrechtonderzoek Roos

In samenwerking met Plantum NL en CPVO vond een veredelaarsbijeenkomst plaats over kwekersrechtonderzoek Roos. Tijdens de bijeenkomst werden presentaties gegeven over onder meer de voorwaarden bij inlevering van plantmateriaal en bij de uitvoering van het onderzoek. Tijdens een discussie met aanwezigen; (internationale) rozenkwekers, de Raad voor plantensoorten, CPVO, Plantum NL en de VKC, is ingegaan op regels voor het vaststellen van uniformiteit en onderscheidbaarheid. Ook het verder uitbreiden van een DNA-database kwam aan de orde.

CPVO-audit

Het CPVO toetst elke drie jaar de door hen aangegeven onderzoeksstations of zij competent zijn voor de uitvoering van het DUS-onderzoek. De gewassen waarvoor Rassenonderzoek het DUS-onderzoek uitvoert, betreft circa 850 landbouw-, sier- en groentegewassen. De auditoren waren onder de indruk van de kwaliteit van de proeven, de apparatuur, de kassen, de opzet van het kwaliteitssysteem en het gebruik ervan, en de expertise van de medewerkers. Tijdens de audit zijn vijf punten vastgesteld waar corrigerende maatregelen op moeten worden getroffen.

Naast een tweetal administratieve punten, betrof dit kritiek op de referentie-collecties bij granen, bij een aantal 'nieuwe' siergewassen en de vernieuwing van groentereferentiemonsters. Inmiddels zijn deze punten opgelost.

Project Conservation Varieties

In 2010 startte het project Conservation Varieties met als doel het maken van een inventarisatie van rassen die aan definities van landras, instandhoudingras of amateurras voldoen en op welke wijze de aangepaste DUS-criteria op verantwoorde manier kunnen worden toegepast. Het resultaat is dat er zo'n 90 rassen zijn aangemeld. Het grootste deel is opgenomen in de proeven en wordt op het veld of in de kas vergeleken met de door de aanmelder ingestuurde beschrijving. De rassen die aan de eisen voldoen, worden opgenomen in de categorie instandhoudingrassen.

Automatisering Rassenonderzoek

Voor het DUS-onderzoek waren vier digitale systemen in gebruik bij de afdeling Rassenonderzoek. Dit is samengevoegd tot één systeem dat aansluit bij de overige afdelingen van Naktuinbouw. Alle aanvragen en ingeschreven rassen zijn nu in één database opgenomen. In 2011 kunnen aanvragers

de voortgang van het onderzoek online raadplegen. Op www.naktuinbouw.nl zijn rasbeschrijvingen gepubliceerd van de in 2010 in Nederland toegelaten rassen en rassen waarvoor kwekersrecht is verleend.

Kalibratieboeken

De kalibratieboeken die gebruikt worden voor DUS-onderzoeken zijn eind 2010 beschikbaar gemaakt voor geïnteresseerden. In de boeken staat een gedetailleerde uitleg hoe kenmerken waar te nemen in DUS-proeven. Per kenmerk, gebaseerd op UPOV-richtlijnen en CPVO-protocollen, is er een uitleg met tekeningen en foto's. De boeken kunnen besteld worden via www.naktuinbouw.nl in een gedrukte of digitale versie.

Aanvragen voor verlening kwekersrecht dan wel toelating

	2010	2009	2008
Siergewassen			
Nederlands kwekersrecht	233	170	151
Europees kwekersrecht	624	726	581
Totaal	857	896	732
Landbouwgewassen			
Toelating	*) 167	196	106
Nederlands kwekersrecht	99	-	141
Europees kwekersrecht	4	73	3
Totaal	270	269	250
Groentegewassen			
Toelating	734	669	668
Nederlands kwekersrecht	388	467	443
Europees kwekersrecht	55	56	67
Totaal	1.177	1.192	1.178

*) Toelating en Nederlands kwekersrecht bij elkaar.

Internationale projecten

Kwekersrechtproject in China

Na een project in 2007 en 2008, startte in 2009 een kwekersrechtproject om Chinese rasonderzoekers verder te trainen op het gebied van DUS-onderzoek. In 2010 vonden intensieve trainingen plaats, zowel in Nederland als in China. Nederlandse veredelingsbedrijven zijn betrokken geweest om trainingen op hun bedrijven te geven. Werkwijzen en procedures zijn doorgelicht met als doel het stroomlijnen ervan. Potentiële aanmelders voor kwekersrecht zijn zowel in Nederland als in China voorgelicht over de in China, Nederland en EU te volgen werkwijze bij aanmelding.

Kwekersrechtproject Indonesië

Begin 2010 is het kwekersrechtproject met het doel om Indonesische medewerkers van het Center for Plant Variety Protection op te leiden voor een goede uitvoering van het kwekersrechtonderzoek afgesloten. Aan het eind van het project werd de intentie getekend voor een voortzetting van de samenwerking. Naar verwachting wordt Indonesië over niet al te lange tijd lid van UPOV 1991.

Kwekersrechtproject in Vietnam

In 2010 is het kwekersrechtproject in Vietnam gestart om gedurende anderhalf jaar de overheid te assisteren bij het versterken van het kwekersrechtstelsel. Er is gestart met een plan van aanpak voor

de implementatie voor de komende tien jaar. Nu is kwekersrecht mogelijk voor 64 plantensoorten, in 2016 moet volgens UPOV 1991 kwekersrecht verleend kunnen worden aan alle geslachten en soorten van het plantenrijk. Naktuinbouw verzorgt in 2011 trainingen om de kennis van het DUS-onderzoek te vergroten en begeleidt een studiebezoek van het hogere kader van de betrokken ministeries aan Nederland om de waarde en impact van het kwekersrecht te tonen.

Project ISTA-laboratorium Indonesië

In 2008 startte dit project met als doel om het nationale laboratorium in Jakarta in 2010 van een ISTA-accreditatie te voorzien. In november 2010 heeft de audit door het ISTA-team plaatsgevonden. Er zijn punten ter verbetering gevonden waar het laboratorium tot maart 2011 de tijd voor heeft gekregen om te verbeteren. De trainingen van de analisten zijn een groot succes. Er is een training opgezet die periodiek wordt herhaald zodat het kennisniveau van nieuwe analisten op 'ISTA-niveau' kan worden gebracht.

Overige projecten

In TAIEX-verband heeft Naktuinbouw missies naar Libanon en Servië uitgevoerd, gericht op EU-regulering voor productie en verhandeling van teeltmateriaal en voor kwekersrecht.

Communicatie

Externe Communicatie

Van Naktuinbouwnieuws zijn in 2010 drie edities verschenen (voorheen vier per jaar). De Engelse versie (Naktuinbouw News) kwam twee keer uit. Naast diverse persberichten is drie keer een speciale uitgave voor de pers met nieuwsberichten verzonden. Samen met CPVO heeft Naktuinbouw in oktober deelgenomen aan de Horti Fair. Voor informatie over aanmelden- en registreren van nieuwe land- en tuinbouwgewassen voor kwekersrecht, rasidentificatie, inbreuk, et cetera, konden bezoekers terecht in het 'House of Varieties'.

Het in 2009 gepubliceerde boek 'Naktuinbouw In dienst van kwaliteit' is in 2010 in het Engels uitgegeven onder de titel 'Naktuinbouw Dedicated to Quality'.

Naktuinbouw ontving in 2010 diverse groepen voor een excursie; bezoekers uit binnen- en buitenland en leerlingen van basisscholen, middelbare scholen en hoger onderwijs. Naast een presentatie over de werkzaamheden van Naktuinbouw, kregen de bezoekers een rondleiding bij diverse afdelingen, zodat zij de werkzaamheden in de praktijk konden aanschouwen. In 2010 is het in 2008 gestarte project met de basisscholen uit de gemeente Kaag en Braassem voortgezet. Het project vond in het voor- en najaar plaats en in totaal maakten 140 basisschoolleerlingen kennis met Naktuinbouw.

In het begin van 2010 werden bedrijven in de omgeving van Boskoop in verband met de boktor-

problematiek onder andere voorzien van informatie door middel van digitale nieuwsbrieven en bijeenkomsten. Voor de pers werd een persconferentie georganiseerd in samenwerking met de nVWA. Minister Verburg bracht een bezoek aan het crisiscentrum in Boskoop.

Interne communicatie

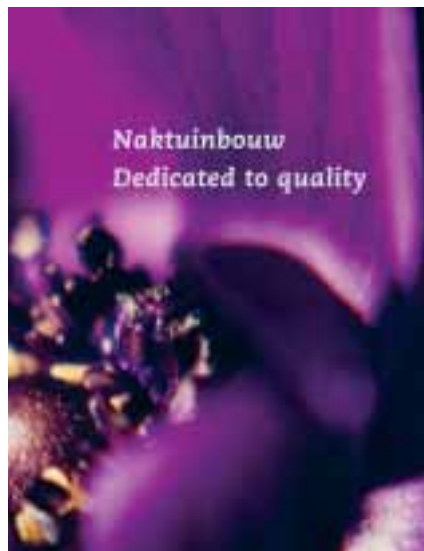
Medewerkers worden via diverse kanalen van informatie voorzien. Drie keer per jaar kwamen de medewerkers op een personeelsbijeenkomst bij elkaar. Tijdens de bijeenkomsten worden zij door directie en management bijgepraat over actuele onderwerpen. Het personeelsblad Bladwijzer kende in 2010 zes uitgaven (voorheen negen per jaar).

Symposium Feest van Erkenning

In september vond ter ere van het 25-jarig jubileum van directeur John van Ruiten het symposium Feest van Erkenning plaats. Drie gastsprekers gaven het thema vanuit eigen invalshoeken en ervaring kleur en inhoud: Esther de Lange, lid van het Europees Parlement namens het CDA, inspecteur-generaal Wim Schreuders namens de nieuwe Voedsel en Waren Autoriteit en Orlando de Ponti, oud-voorzitter van de International Seed Federation.

Ondersteunend

Opleidingen

Nieuwe initiatieven

Naktuinbouw Opleidingen biedt een breed pakket opleidingen en workshops dat voortkomt uit de werkzaamheden van Naktuinbouw. Naktuinbouw Opleidingen speelde in 2009 in op bedrijfshygiëne door samen met Breedwise de Opleiding Bedrijfshygiëne in teeltmateriaal en de Workshop Bedrijfshygiëne in teeltmateriaal te ontwikkelen. In 2010 is de Opleiding Bedrijfshygiëne in siergewassen gestart. Deze opleiding behandelt onderwerpen als ziekten & plagen, bedrijfshygiëne en bedrijfshygiënesystemen in de sector siergewassen. In 2011 wordt een Workshop Bedrijfshygiëne in siergewassen georganiseerd.

In samenwerking met het bedrijfsleven is een opfriscurso voor de opleiding Bemonstering van Zaden ontwikkeld. Een korte praktijkgerichte curso van een dagdeel geeft deelnemers de mogelijkheid hun kennis en vaardigheden in het bemonsteren van zaden op het eigen bedrijf bij te spijkeren.

In 2010 is gestart met de ontwikkeling van de vervolmodules Sortimentskennis en Snoeien. Deze modules gaan verder op de basiskennis die wordt behandeld in de opleiding Laanboomteelt en gaan in 2011 van start.

Samenwerking

Naast de coöperaties met Breedwise (Spoor van het Zaad), Hogeschool Leiden (laboratoriumopleidingen) en Wageningen UR Centre for Development (PVP Course) is met AOC Oost een nieuwe samenwerking gestart. AOC Oost verzorgt middelbaar beroeps- onderwijs voor natuur, voeding en leefomgeving. Met AOC Oost is een opleiding Laanboomteelt voor twee groepen scholieren van boomkwekerijopleidingen georganiseerd.

Summer School Green Genetics

In de zomer van 2010 participeerde Naktuinbouw Opleidingen wederom in Summer School Green Genetics. Deze Summer School is gegeven vanuit Wageningen University Campus met als doel tweedeaars universitaire en derdejaars HBO-studenten in biologie-, agronomie-, en laboratoriumtechnieken bekend te maken met de mogelijkheden voor hoger opgeleiden in de groene sector. Studenten kregen bij diverse bedrijven, waaronder bij Naktuinbouw, lezingen en rondleidingen van specialisten. Dit project is ondersteund door TTI Groene Genetica.

Stuurgroep Kennis & Competentieontwikkeling

In 2009 is gestart met de opzet van een Stuurgroep Kennis & Competentieontwikkeling in de sector teeltmateriaal. Deze stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van onder meer opleidingsinstanties als het Wellant College, Clusius College, HAS en daarnaast TTI Groene Genetica, Wageningen UR, Groene Kennis Coöperatie, Plantum NL, Seed Valley en Naktuinbouw. De stuurgroep brengt alle initiatieven op groen onderwijs voor de sector teeltmateriaal in kaart met als doel dit beter op elkaar te laten aansluiten.

Eén van de initiatieven was het organiseren van een bijeenkomst, waarin het bedrijfsleven en het groen onderwijs elkaar konden ontmoeten. Met gastsprekers en discussies werd het huidige aanbod van groen onderwijs besproken en werden behoeften bij de bedrijven geïnventariseerd. Vooraf en aansluitend kon men een bezoek brengen aan de onderwijsinformatiemarkt met stands van diverse opleidingsinstituten die in het Variety Center van Naktuinbouw was ingericht. Op 20 april 2011 wordt wederom een kennismiddag georganiseerd.

Informatisering

Keuringen

Nadat in 2009 de keurmeesters die import- en exportinspecties uitvoeren zijn uitgerust met een tablet PC, volgden in 2010 ook de overige keurmeesters. Deze PC zorgt ervoor dat keurmeesters documentatie online kunnen raadplegen en toegang hebben tot het Naktuinbouw-netwerk, e-mail en vanuit huis kunnen werken. Alle keurmeesters zijn ook uitgerust met een TomTomWork om zo de keuringen en inspecties efficiënter te kunnen plannen.

Rassenonderzoek

In 2009 vond de implementatie van Microsoft Dynamics NAV ten behoeve van de afdeling Rassenonderzoek plaats, deze werd in 2010 afgerond. De afdeling

werkt nu met één systeem voor het invoeren van aanvragen, onderzoeken en rapportages en de administratie van de Raad voor plantensoorten. Microsoft Dynamics NAV wordt bij alle afdelingen van Naktuinbouw gebruikt.

Navision

Om de functionaliteiten van Microsoft Dynamics NAV optimaal te benutten, is het maatwerk dat was aangebracht in het CRM-systeem teruggezet naar de standaard. Voor het team Opleidingen is een module gebouwd waarmee de cursistenadministratie en facturatie van opleidingen efficiënter verloopt. De autorisatie van medewerkers in de database is in 2010 verscherpt.

Interactiviteit

Eind 2010 is het project Interactiviteit gestart. Dit project heeft digitale gegevensuitwisseling tussen Naktuinbouw en bedrijven als doel. Samen met bedrijven wordt bepaald hoe het systeem wordt ingericht en welke gegevens beschikbaar komen. Via www.naktuinbouw.nl kunnen bedrijven in de loop van 2011 inloggen op een eigen pagina. Hier kunnen laboratoria-aanvragen, teeltingangiften en aanvragen voor rassenonderzoek worden gedaan en de status van de aanvragen kan worden ingezien. Doordat de klant zelf gegevens in kan vullen en raadplegen wordt de efficiency vergroot.

Personeelsaangelegenheden

Personeelsbestand

Het gemiddelde personeelsbestand over 2010 is met 244 fte nagenoeg gelijk gebleven aan dat van 2009 (243 fte). Hierbij zijn de tijdelijke arbeids-overeenkomsten, gedetacheerden en uitzendkrachten meegerekend.

Uit- en instroom personeel

Het verloop binnen het vaste personeelsbestand is in 2010 ten opzichte van voorliggende jaar gedaald van 9,1% naar 4%. Het aantal aanstellingen kwam uit op 18 medewerkers. Hierbij zijn 47 aanstellingen van vakantiewerkers en oproepkrachten buiten beschouwing gelaten. Nieuwkomers in de organisatie namen deel aan 'introductiedagen'. Tijdens deze bijeenkomsten maakten zij kennis met alle organisatieonderdelen en de werkzaamheden.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuimpercentage onder het vaste personeelsbestand is licht gedaald. In 2010 kwam dit uit op 3,9% exclusief zwangerschapsverlof, inclusief zwangerschapsverlof was dat 4,6% tegen respectievelijk 4,1% en 4,7% in 2009.

Arbeidsvoorwaarden

Naktuinbouw kent een eigen arbeidsvoorwaarden-overleg en arbeidsvoorwaardenpakket. Periodiek vindt er overleg plaats tussen de bestuurder en de arbeidsvoorwaardencommissie.

Personeelsdag in Madurodam

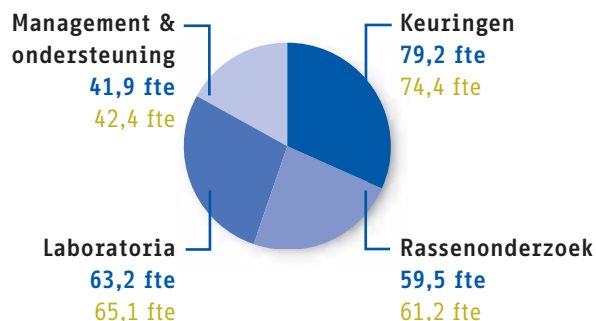
Aansluitend op de ingezette koers in 2009 is aandacht besteed aan de ontwikkeling van het levens-fasebewust personeelsbeleid (LBPB). Hierover zijn in het najaar de eerste arbeidsvoorwaardelijke afspraken vastgelegd. Daarnaast zijn eind 2010 een aantal andere afspraken gemaakt met betrekking tot het arbeidsvoorwaardenpakket voor de jaren 2011/2012.

Op voorspraak van vakantiewerkers die in de zomer 2010 bij Naktuinbouw werkten, is Naktuinbouw voorgedragen voor de prijs 'Vakantiewerkgever van het jaar'. Deze nominatie heeft uiteindelijk geleid tot het toekennen van deze titel door de jurerende CNV-Jongeren.

Instroom 2010 18
2009 40

Uitstroom 2010 11
2009 25

Fte's per afdeling 2010 / 2009

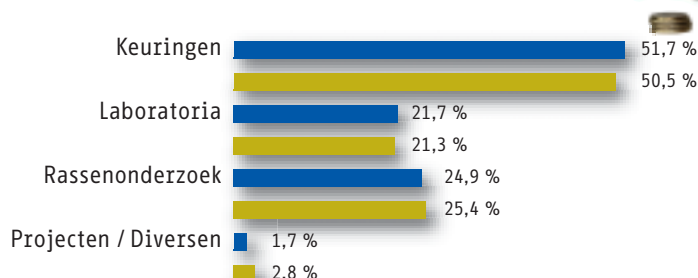
Ziekteverzuim in % (excl. / incl. zwangerschapsverlof)

Financieel overzicht

Inkomstenverdeling 2010 / 2009

Kasstroomoverzicht *)	2010	2009
Resultaat volgens de exploitatierekening	316	- 491
Afschrijvingen	2.042	1.999
Mutaties voorzieningen	- 91	- 47
Kasstroom uit exploitatie	2.267	1.461
Mutaties in het werkkapitaal	- 942	856
Investerings	- 725	- 2.585
Toename/afname liquide middelen	600	- 268
Geldmiddelen per 1 januari	-211	57
Geldmiddelen per 31 december	389	- 211

Naktuinbouw heeft een gezonde financiële huishouding, de solvabiliteit en liquiditeit zijn ruim voldoende.

De voor de wettelijke taak gehanteerde tarieven 2010 zijn conform de Zaaizaad- en plantgoedwet 2005 vastgesteld.

Op 18 december 2009 heeft de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de tarieven goedgekeurd. De tarieven hebben een rechtstreeks verband met activiteiten behorende bij de wettelijke taak ter dekking van de gemaakte kosten. De kosten zijn direct toegerekend aan de verschillende activiteiten.

In de afgegeven accountantsverklaring de dato 9 maart 2011 verklaart de accountant van Naktuinbouw dat de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 boek 2 BW is opgesteld en een getrouw beeld geeft van de grootte en samenstelling van het vermogen per 31 december 2010 en van het resultaat over 2010. Tevens verklaart de accountant dat is voldaan aan de geldende wet- en regelgeving, voor zover deze betrekking heeft op de publieke middelen en uitgaven.

Balans per 31 december 2010 *)					
Activa	2010	2009	Passiva	2010	2009
Vaste activa	14.403	15.728	Algemene reserve	7.797	7.481
Vorderingen op korte termijn	6.345	5.285	Voorzieningen	1.423	1.514
Liquide middelen	389	4	Schulden op lange termijn	6.646	6.966
			Schulden op korte termijn	5.271	5.056
	21.137	21.017		21.137	21.017

Exploitatierekening 2010 *)					
Baten	2010	2009	Lasten	2010	2009
Keuringen	12.053	11.422	Personeelskosten	15.310	15.324
Laboratoria	5.047	4.833	Huisvesting en afschrijvingen	3.282	3.387
Rassenonderzoek	5.796	5.753	Algemeen en communicatie	2.545	2.762
Overige	398	638	Materiaal en projecten	1.460	1.335
			Overige lasten	381	329
			Mutatie algemene reserve	316	- 491
	23.294	22.646		23.294	22.646

*) Bedragen maal € 1.000,-

Naktuinbouw

Sotaweg 22, Postbus 40
2370 AA Roelofarendsveen
Nederland

Tel +31 (0)71 332 62 62
Fax +31 (0)71 332 63 63

www.naktuinbouw.nl
info@naktuinbouw.nl

